

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента

Сівак Наталії Антонівни

на дисертацію Волчелюк Юлії Іванівни

**“Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями
в умовах інклюзивного освітнього простору”**,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка

Процеси демократизації і гуманізації в українському суспільстві, інтеграція у європейське співтовариство потребують реалізації принципів соціальної справедливості, доступності соціальних благ, рівних можливостей самореалізації для людей з різноманітними потребами. Дедалі зростаюча кількість людей з інвалідністю (обмеженими фізичними можливостями) зумовлює актуалізацію питання ефективної соціальної адаптації та соціалізації зазначеної категорії осіб, оптимальною інституційною основою якої є належним чином вибудована система надання освітніх послуг.

Інклюзивні колективи як педагогічно, психологічно та соціально підтримані інституції, можуть забезпечити студенту з обмеженими фізичними можливостями досягнення індивідуально високих показників особистісного розвитку, усвідомлення самоцінності цього розвитку для життєдіяльності індивіда, функціональної значимості у процесі інтеграції в соціальне середовище, спроможності посісти в ньому належне місце, адекватне внутрішнім, особистісним здобуткам.

Одним із базових завдань інклюзивного навчання сьогодні є створення умов для успішної соціальної адаптації молодих людей з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору. Адже соціальна адаптація першокурсників з обмеженими фізичними можливостями – це не лише пристосування до освітнього середовища навчального закладу, студентського середовища, але й створення установок для успішного соціального функціонування у майбутньому. Наведені аргументи підкреслюють особливу актуальність проблеми, обраної Юлією Іванівною Волчелюк для дисертаційного дослідження.

Аналіз дисертаційної роботи та автореферату засвідчує про наукову завершеність та самостійність рецензованого дослідження. Зокрема, авторка глибоко і переконливо обґрунтувала актуальність проблеми, ступінь її дослідженості у науковій літературі, встановивши, що особливо гостро стоїть проблема соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору.

Ознайомившись із понятійно-термінологічним апаратом дослідження, зроблено висновок про проведену дисертанткою значну роботу з теоретичними джерелами за тематикою дисертаційної роботи. Визначено мету, завдання, об'єкт і предмет наукового пошуку, а обґрунтованість наукових результатів роботи забезпечено шляхом ретельного добору методів

дослідження.

Структура дисертаційної роботи науково виважена й логічно вибудована. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (248 найменувань, з них 1 іноземною мовою). Робота містить 8 таблиць і 13 рисунків на 21 сторінках (3 таблиці на 3 повних сторінках).

У першому розділі – “Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору як наукова проблема” – до розгляду запропоновано теоретичний аналіз окресленої проблеми у науковій та науково-методичній літературі. Виклад теоретичного напрацювання дисертантки розпочинається з аналізу соціально-педагогічної вітчизняної наукової літератури, спрямованої на сутність поняття “соціальна адаптація студентів”. На основі її аналізу автором ґрунтовно висвітлено підходи вчених до змісту базових понять дослідження: “адаптація”, “соціальна адаптація”, “соціальна адаптація студентів”. Юлія Іванівна демонструє наукову дискусію й висловлює власну думку щодо їх розуміння та зв’язку між ними.

Варто наголосити на обґрунтуванні авторкою дисертації процес соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями. З’ясовано, що соціальна адаптація цих студентів буде ефективною за умови врахування їхніх соціально-психологічних особливостей, серед яких виокремлюють такі, що пов’язані із соціальним статусом студента, індивідуально-психологічними властивостями особистості та етимологією інвалідності. Заслугове на увагу детальна характеристика соціально-психологічного портрету студентів з обмеженими фізичними можливостями з урахуванням нозологій захворювань.

Наукову цінність має визначення дисертанткою сутності “інклюзивного освітнього простору вищого навчального закладу” та “соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі”. Зокрема, соціальну адаптацію студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору Юлія Іванівна тлумачить як цілеспрямований двосторонній процес взаємодії студента та інклюзивного освітнього простору вищої школи, що передбачає залучення студентів з обмеженими фізичними можливостями до навчальної, наукової, культурно-масової діяльності, спрямованість студентів на здобуття фахових знань та формування професійних компетенцій, ефективну комунікацію і продуктивні міжособистісні стосунки у студентському співтоваристві на засадах толерантності, активності, партнерства, що уможливорює майбутню успішну соціальну та трудову діяльність.

Нам близька позиція авторки щодо типологізації факторів соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями; відповідно до якої Волчелюк Юлія Іванівна, виокремлює стимули, стресори, нейтралізатори; а механізм соціальної адаптації особистості в новому для неї

соціальному середовищі передбачає стадії: початкову, терпимості, акомодатції, асиміляції.

Привертає увагу другий розділ дисертації – “Стан соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями”. Цінним у ньому є здійснений дисертанткою констатувальний етап педагогічного експерименту, для проведення якого було розроблено інструментарій дослідження, що передбачав: розробку діагностичної методики, визначення критеріїв соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями, показників, рівнів сформованості (високий, середній, достатній, низький).

Застосування комплексної методики діагностики рівня сформованості соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями, забезпечує можливість аналізу стану досліджуваної проблеми відповідно до кожного критерію, з'ясування характеру, динаміки й етапності формування соціальної адаптації студентів, його основних чинників, аналізу інтегративних результатів дослідження, що виражаються трьома загальними рівнями її сформованості.

У результаті констатувального етапу педагогічного експерименту Юлією Іванівною було визначено основні позиції людей з обмеженими фізичними можливостями (активно-позитивна, пасивно-позитивна, пасивно-негативна, активно-негативна); три типи ставлення здорових студентів до студентів з обмеженими фізичними можливостями (позитивний, толерантно-нейтральний, негативний); коло основних факторів, що відслідковуються у різних сферах життєдіяльності студентів.

У третьому розділі – “Експериментальна перевірка соціально-педагогічних умов соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору” – авторка обґрунтувала соціально-педагогічні умови соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору, описала методику проведення формувального етапу педагогічного експерименту та проаналізувала результати дисертаційного дослідження.

Варто відзначити, що методика експериментальної роботи реалізовувалася на основі покомпонентного підходу. Співставлення результатів початкового і кінцевого контрольних зрізів засвідчили позитивну динаміку змін рівнів соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору до і після експерименту за всіма критеріями.

Окрім того, авторкою здійснена експериментальна перевірка ефективності впровадження соціально-педагогічних умов соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі. Результати педагогічного експерименту було визначено за допомогою статистичної методики математичного аналізу χ^2 -критерію Пірсона. Аналіз отриманих даних свідчить про ефективність здійсненого дослідження.

Є усі підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Волчелюк Юлії Іванівни має наукову та практичну значущість.

Логічним завершенням виконаного дослідження виступає розроблене дисертанткою методичне забезпечення: “Практика соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями: методичні матеріали для студентів, кураторів, фахівців студентських сервісних служб, батьків”; тренінговий модуль для студентів в академічних інтегрованих групах, тренінговий модуль для батьків студентів з обмеженими фізичними можливостями та кураторів, форми індивідуальної програми соціально-педагогічного супроводу навчання, паспорт соціальної адаптації студента, програма педагогічного спостереження, програма педагогічного консилиуму.

Автореферат відповідає основним положенням змісту дисертації. Правильно оформлено список використаних джерел.

Велику практичну цінність мають додатки до роботи (27 додатків), які містять практичний матеріал дослідження, котрий може буде використаний викладачами і студентами у ВНЗ різного професійного спрямування, під час вивчення навчальних дисциплін за напрямом підготовки “Соціальна педагогіка”, “Основи інклюзивної освіти”, “Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів” і у ході різних видів педагогічної практики.

Викликає схвалення широка апробація результатів дослідження на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Проте, оцінюючи в цілому позитивно дисертаційне дослідження, хочеться у вигляді дискусії висловити ряд зауважень і вказати на певні недоліки, врахування яких лише сприяло б поліпшенню і підвищенню його наукового рівня:

1. Потребують взаємоузгодженого перегляду і взаємовідповідності окремі складові наукознавчого апарату. Уточнимо наші міркування. На нашу думку, занадто широко сформульовано мету дослідження, її необхідно було б сформулювати більш лаконічно. Перше та четверте завдання сформульовані вужче і не відображають повною мірою всього діапазону складників виконаної роботи. Адже авторка досліджувала проблему соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі не лише в теорії, а й у практиці вищих навчальних закладів. Дисертанткою проаналізовано стан соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями у вищих навчальних закладах. Більш того, дисертантка не тільки визначила та апробувала соціально-педагогічні умови соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі, а й експериментально перевірила їх ефективність.

2. У дослідженні дисертантка, визначаючи сутність основних дефініцій дослідження, не завжди вказує конкретні сторінки у посиланнях на літературу (до прикладу, стор. 16, 25, 26, 27, 30, 33 та ін.).

3. Робота значно виграла, якби у дисертації було розкрито зарубіжний європейський досвід та досвід США, з проблеми соціальної адаптації

студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі.

4. Варто було б у параграфі 2.2., визначаючи стан соціальної адаптації студентів з обмеженими можливостями, проаналізувати навчальні та робочі програми, плани виховної роботи закладів, кафедр та студентських груп, плани роботи вченої ради.

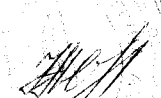
5. Бажано було б для достовірності одержаних результатів до участі в констатувальному етапі експерименту задіяти контрольні групи та співставити отримані дані, після упровадження соціально-педагогічних умов соціальної адаптації студентів з обмеженими фізичними можливостями, з даними експериментальних груп.

6. На нашу думку, авторкою недостатньо проаналізовано поняття соціальної мобільності як необхідної умови й результату соціальної адаптації.

Висловлені зауваження в переважній більшості не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Аналіз дисертації та автореферату Юлії Іванівни Волчелюк “Соціальна адаптація студентів з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного освітнього простору” засвідчив, що робота є самостійним завершеним дослідженням, характеризується науковою новизною та практичною значущістю. Вона відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 щодо дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук., а її автор Юлія Іванівна Волчелюк заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю – 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Н. А. Сівак

Підпис Н.А. Сівак підтверджую

Начальник відділу кадрів

Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії В. М. Барановська